

Verslag Online Bijeenkomst: [Digitale Scheurkalender Burgerschap](#)

7 mei 2020 13.00-14.00, Microsoft-teams vergadering

Presentatie: Annemarie Hogervorst (Kunstgebouw) & Iris Brandts (Erfgoedhuis Zuid-Holland)

Moderator: Lotte Baltussen (Adviseur Erfgoed & Onderwijs | Kennisnet)

Introductie

- In 2018 hebben wij (Kunstgebouw en Erfgoedhuis Zuid-Holland) al een Digitale Scheurkalender gemaakt over kunst en erfgoed uit Zuid-Holland voor het primair onderwijs
- De samenwerking en het resultaat bevielen zo goed dat wij hier een vervolg aan wilden geven.
- Wij wilden deze keer graag een **maatschappelijk relevant** onderwerp behandelen → **Burgerschap**
- De doelgroep is de **onderbouw van het vmbo**
 - Dit is een grote groep (60% van alle leerlingen zit op het vmbo)
 - Voor deze groep wordt nog weinig ontwikkeld vanuit kunst en erfgoed

De digitale scheurkalender

- Het idee voor de [Digitale Scheurkalender](#) is ontwikkeld door het **Kröller-Müller Museum**.
 - Zij hebben een digitale tool bedacht waarmee docenten leerlingen op een **vlotte en toegankelijke** manier kennis kunnen laten maken met kunst en erfgoed.
 - De digitale tool is **makkelijk inzetbaar, aantrekkelijk** en vergt **weinig voorbereiding**
- Waarom willen we iets doen met kunst, erfgoed en burgerschap?
 - Kunst en erfgoed geven mogelijkheden voor het verkennen van **verschillende perspectieven** ten aanzien van burgerschapsthema's zoals democratie, solidariteit, diversiteit en duurzaamheid.
 - In burgerschapsonderwijs is het belangrijk **standpunten van een andere kant te leren bekijken**.
- De bouwstenen van Curriculum.nu voor burgerschapsonderwijs zijn het vertrekpunt voor ons project.
- [SLO](#) kijkt mee naar de ontwikkeling zodat we inhoudelijk goed aansluiten bij het onderwijs
- We hebben een **klankbordgroep met vmbo docenten** die niet alleen **inhoudelijk** meekijken maar ook controleren of de **vorm** en **toon** past bij de doelgroep.
- We hopen de Digitale Scheurkalender in oktober 2020 te lanceren. We hebben door corona wat vertraging opgelopen.
- We willen met onze Digitale Scheurkalender 12 onderwerpen behandelen
 - We laten bij de lancering 8 onderwerpen zien.
 - Op basis van de feedback van docenten gaan we later de overige 4 onderwerpen ontwikkelen.

Waar staan we nu?

- We hebben in oktober ons project in Utrecht gepresenteerd bij een bijeenkomst van het programma "Ontsluiting digitaal erfgoed voor het onderwijs". We waren toen pas net begonnen:

- Het projectplan was klaar
- De eerste sessie met docenten had plaatsgevonden
- We hadden twee thema's uitgewerkt
- Subsidie-aanvragen waren ingediend
- Hierna hebben we een **gebruikerstest** gedaan in een vmbo brugklas:
 - De test ging over het thema "vrijheid van meningsuiting". Dit valt binnen de bouwsteen "Vrijheid" van curriculum.nu.
 - Wij hebben ingezoomd op het verschil tussen een mening en een feit
 - We lieten een docent de hele les uitvoeren en hebben meegekeken wat er gebeurde in de klas
 - Tijdens de les bekeken de leerlingen ook een filmpje over feiten, meningen en argumenten
 - Mooi filmpje maar bevatte **te veel moeilijke woorden** en haalde **vaart** uit de les→ We besloten hierna dan ook het filmpje weg te halen
 - We hebben ook een filmpje laten zien over de "Flat earth conference"
 - Een vader van een leerling bleek aangesloten bij deze groep
 - Dit opende de discussie: "Hoe ga je respectvol om met de mening van een ander?"
 - We hebben ook advertenties van vroeger laten zien, waaronder van artsen die sigaretten aanprijzen
 - We hadden veel foto's over dit onderwerp die leraren allemaal wilden laten zien. De discussie was echter al op gang gekomen waardoor het laten zien van alle foto's de vaart juist weer uit de les haalde. We hebben hierna een aantal foto's weggehaald→ **less is more!**
 - We hebben de les afgesloten met de vraag of leerlingen wel eens van mening zijn veranderd door nieuwe feiten.
 - De leerlingen gaven aan meer **doe-opdrachten** te willen doen en dat zij het onderwerp zwarte piet graag zouden willen behandelen.
- In december hebben we subsidies toegekend gekregen; we hebben nu de middelen om **vlogs** te gaan maken. Die vlogs werkten ook goed in onze eerste Scheurkalender.
- In februari hadden we een tweede klankbordsessie gepland maar die kon helaas niet doorgaan. We hebben wel nog met één docent uitvoerig naar een aantal thema's gekeken.
- Op 8 april zouden we in vier vmbo klassen onderwerpen gaan testen. Dat ging niet door. Wel hebben we op andere wijze nog feedback gekregen van docenten
- We hebben tot nu toe erg positieve reacties gekregen van betrokkenen

Wat moet er nog gebeuren?

- We moeten nog twee thema's afmaken; zes thema's zijn klaar.
- We moeten nog vlogs opnemen (wanneer de coronamaatregelen dit toestaan)
- We moeten aan een deel van de kunstenaars nog vragen of we hun werk mogen gebruiken
- We moeten nog de gebruikerstests uitvoeren die nog niet hebben kunnen plaatsvinden

Voorbeeld werking Digitale Scheurkalender:

- We laten nu een voorbeeld zien van de digitale scheurkalender over het item "Solidariteit"
 - Op aanvraag kunnen we je een **test-inlog** geven voor deze Digitale Scheurkalender.
- We laten de leerlingen eerst naar een kunstwerk kijken zonder achtergrondinformatie.
 - De reden hiervoor is dat je leert **open te kijken** naar iets wat nog niet is ingekleurd door vooroordelen of kennis.
- We introduceren ieder thema aan de hand van een kunstwerk van een meestal Nederlandse kunstenaar.

- In dit geval kijken ze naar het werk van Banksy over de Koerdische kunstenaar en journalist Zehra Dogan.
- Bij de keuze voor kunstenaars letten we er ook op dat het niet alleen maar het werk van blanken mannen betreft, we kijken naar **diversiteit**.
- Er zit ook een vraag-en-antwoord functie in de kalender.
 - Er wordt eerst kort wat verteld over het kunstwerk.
 - Vervolgens komt er een te beantwoorden vraag, bijvoorbeeld: “Wat zou de kunstenaar willen zeggen met dit werk”?
 - De leerlingen kunnen hierna het antwoord bekijken.
- In de onderwerpen vinden we het belangrijk een **link** te maken **tussen de leerling en de wereld**.
- Er zijn ook extra opdrachten aanwezig die eventueel weggelaten kunnen worden. De docent bepaalt hoe lang de les duurt!
- In de les komt ook **historisch perspectief** aan bod. Voor het onderwerp solidariteit laten we bijvoorbeeld een filmpje zien over hoe mensen terugkijken op de februaristaking.
 - We benoemen hierbij een belangrijk burgerrecht om te staken en demonstreren.
 - We vinden het ook belangrijk om leerlingen **handelingsperspectief** te bieden. Ze moeten niet alleen volgen maar ook **kritische burgers** zijn. We vragen ze bijvoorbeeld of en hoe ze zelf wel eens protesteren.
- We proberen materiaal van zoveel mogelijk musea en instellingen te laten zien.
- We laten sociale media veel terugkomen in de thema’s die we maken.
- We proberen lessen compact en behapbaar te houden.
- We eindigen elk item met een **doe-opdracht** naar aanleiding van eerdere feedback.

Vragen deelnemers

Marieke Hermans (Beeld en Geluid op School): Ik zie voor de kalender dat vooral stilstaand beeld goed werkt. Leerlingen op het vmbo verliezen soms wat sneller hun aandacht bij filmpjes. Kun je als alternatief wellicht audio inzetten voor de kalender?

Annemarie: Je kan zeker audio toevoegen binnen dit concept. Dit hebben we laatst nog bij een ander item gedaan in de vorm van muziekfragmenten. We zouden inderdaad ook tekstfragmenten kunnen gebruiken, van bijvoorbeeld Radio Oranje. We zien tot nu toe dat filmpjes wel aanslaan, maar ze moeten niet te lang zijn en er moet worden afgewisseld met ander materiaal.

Arja van Veldhuizen: Hoe gevoelig ligt dit voorbeeld in een klas met Turkse leerlingen? Ziet een leraar het zitten om een thema aan de orde te stellen waar de Turks-Koerdische zaak aan de orde komt? Docenten weten niet altijd goed hoe ze met grote gevoeligheden om moeten gaan. Hoe kijken jullie daar tegenaan?

Annemarie: Er zijn inderdaad een hoop gevoeligheden en we hebben veel multiculturele klassen. Toevallig is een docent van een klas waar we veel mee hebben getest (ook met dit item) zelf van Turkse afkomst. Met hem hebben we het daar ook over. Ook over zwarte piet hebben we veel getwijfeld. Leerlingen gaven aan het er erg graag over te willen hebben maar wij willen ook weer niet teveel inzoomen op heikele punten. Het wordt wel benoemd maar er wordt niet dieper op ingegaan. We laten het aan docenten zelf over om dat in goede banen te leiden.

Jan Plooi (Niet stapelen, maar vervangen): Voor het werk in Den Bosch hebben we makelaars voor verschillende leergebieden. Eigenlijk zouden we voor het leergebied burgerschap een ambassadeur willen hebben zodat ook zij voor scholen allerlei thema’s kunnen aanreiken. Daar zou de Digitale Scheurkalender een onderdeel van kunnen zijn. Als je kijkt naar de gemiddelde stad, wat is in jullie

ogen de ideale ambassadeur om het brede thema Burgerschap, waarvan jullie product er een van zou kunnen zijn, onder de aandacht van scholen te brengen?

Annemarie: Het is de bedoeling dat deze scheurkalender landelijk en gratis gebruikt kan worden door elke docent. Ik ken jullie specifieke situatie in Den Bosch niet zo goed maar als het gaat om de doelgroep vmbo leerlingen zou je natuurlijk naar iemand kunnen zoeken die bekend is in Den Bosch en aansluit bij de leerlingen. Je kan ook juist kijken of je vanuit de hoek van een welzijnsorganisatie iemand kan vinden om mee samen te werken. Onze scheurkalender is absoluut geschikt om onderdeel te worden van het pakket dat aangeboden wordt.

Marieke Hermans: Is er niet op YouTube een leraar die zich echt focust op Burgerschap? Die zou je wellicht als ambassadeur kunnen inzetten

GertJan Willighagen (Ministerie van OCW): In openbare bibliotheken worden steeds vaker educatieve bijeenkomsten georganiseerd. Je zou hen ook kunnen vragen om bijeenkomsten te geven over Burgerschapsthema's. Ik denk dat de bibliotheek een altijd toegankelijke ruimte is waar leerlingen ook buiten de lessen nog zouden kunnen komen. Je zou bibliotheken ook kunnen vragen om het materiaal dat er beschikbaar is over de thema's actief onder de aandacht te brengen van jongeren.

Annemarie: Zeker terecht. Ik noemde al eerder dat wij in 2018 een scheurkalender hebben gemaakt. Daarin was de Atlantikwall een onderwerp. Je hebt in Zuid-Holland ook Probiblio. Zij bieden een project aan rondom die Atlantikwall. Zij hebben dat item uit onze scheurkalender ook onderdeel van dat project gemaakt. Dus wat je noemt gebeurt al op beperkte schaal maar je kunt het zeker onderdeel laten maken van een uitgebreider programma.

Moniek Warmer (SLO): Wat ik heel mooi vind is dat je zulk divers materiaal hebt. Je hebt kunstbronnen, je hebt historische bronnen, je hebt aandacht besteed aan de belevingswereld van leerlingen. Toch hoor ik je vertellen dat je er ook materiaal hebt uitgehaald na commentaar vanuit je team. Maar ik kan me ook voorstellen dat dit wat je ons hebt laten zien je met suggesties meegeeft. Dat het niet een les hoeft te zijn die je volgt. Ik kan me voorstellen dat je deze les gebruikt in het kader van Burgerschap maar wellicht ook voor andere vakken. Als je alleen de bronnen aanlevert met suggesties trekt dit misschien een veel breder publiek. De docent maakt zelf de les.

Annemarie: Onze klankbordgroep met docenten bestaat uit docenten Maatschappijleer, Nederlands, Burgerschap, CKV, Wiskunde. Het is al een diverse groep omdat inderdaad Burgerschap op veel scholen nog geen duidelijke plek heeft gekregen in het lesprogramma. We koppelen het materiaal ook aan kunst en erfgoed. We krijgen van verschillende kanten input, niet alleen van docenten Maatschappijleer.

Moniek Warmer: Maar eigenlijk probeer ik te zeggen dat je het misschien niet te veel hoeft in te vullen. Docenten moeten zelf bedenken of ze alle bronnen laten zien of niet.

Annemarie: Absoluut, dat is wat we ook merken aan de docenten van wie wij feedback krijgen. De een geeft de les precies zoals het is en de ander maakt allerlei uitstapjes en vult dingen in. Het is naar eigen inzicht van de docent hoe uitgebreid of beknopt de les wordt. Wij willen echter wel een afgerond geheel aanbieden met af en toe wat zijtakken in de vorm van extra opdrachten. We willen wel dat het een duidelijk geheel is en dat docenten niet teveel hoeven voorbereiden als ze daar geen tijd voor te hebben.

Sandra Boks (Kröller-Müller): Ik was benieuwd wat jullie plannen zijn voor de lancering en hoe jullie de kalender landelijk onder de aandacht gaan brengen.

Annemarie: Het staat een beetje op losse schroeven, wat is er mogelijk? We zijn van plan de kalender in oktober te lanceren. We hebben de commissaris van Zuid-Holland de vorige kalender laten lanceren in de aanwezigheid van een groep basisschoolleerlingen, er werd een les gegeven en er waren een aantal genodigden aanwezig. Iets dergelijks hadden we ook voor deze kalender in

gedachte mits het allemaal mogelijk is. We willen de kalender ook langdurig onder de aandacht brengen en continu docenten erop attenderen hem te gebruiken. Iets concreets wat op onze agenda staat is de docentendag Maatschappijleer van Prodemos in februari. We willen daar een workshop geven over de Digitale Scheurkalender. Verder willen we na de lancering nog 4 items ontwikkelen waarvoor we actief contact blijven houden met docenten. We hopen door onze partners nog veel breder gedeeld te worden. Daarnaast zijn we van plan om tegelijk met de lancering ook een mailing te doen naar alle docenten van de onderbouw van het vmbo in Nederland. We willen nog een promotiefilmpje maken die we gaan delen. We willen ook nog lerarenopleidingen gaan benaderen.

Marieke Hermans: In oktober bestaat Beeld en Geluid op school 1 jaar. We proberen er voorzichtig vanuit te gaan dat we hier iets voor mogen organiseren. Misschien is dat een goede gelegenheid om de kalender te lanceren. Dat we het koppelen aan elkaar. We willen op het evenement inspirerende uitwisselingen van online leren organiseren. We kunnen het sowieso ook meenemen in onze nieuwsbrief aan 15.000 docenten. Misschien heb je ook iets aan ons archief. Wij hebben heel veel materiaal van radio oranje tot aan nieuwsberichten van gisteren. Misschien kan iemand uit jullie klankbordgroep geholpen worden door onze content om zo de kalender actueel te houden

Annemarie: Leuk voorstel! We hebben al eerder contact gehad over een specifiek filmpje. Voor ons werkte Beeld en Geluid op School niet omdat we geen school zijn en geen BRIN-nummer hebben. Misschien moeten we het apart nog eens hebben over wat de mogelijkheden zijn.

Jan Plooi (Niet stapelen, maar vervangen): De Nationale Onderwijstentoonstelling in januari is ook heel geschikt lijkt mij. Waarschijnlijk willen meerdere standhouders dit onder de aandacht brengen.

Karin Visschier (Stadkamer): Kun je ook samenwerken met een uitgever van een methode maatschappijleer?

Arja van Veldhuizen: Je kan ook contact opnemen met de vmbo commissie van de VGN (geschiedenis) en een artikel plaatsen in hun blad KLEIO.

Vragen van Annemarie en Iris aan de deelnemers

1. Annemarie: Omdat dit een gratis product is, hebben we minder zicht op wie het gebruikt. We hebben al eerder een scheurkalender gemaakt. Het enige meetinstrument zijn de webstatistieken. Op dit moment kunnen we die één keer per half jaar opvragen bij het Kröller-Müller, er wordt aan gewerkt om ze direct voor ons inzichtelijk te maken. Maar statistieken zeggen nog niet heel veel over hoe docenten het gebruik ervaren. Hoe kunnen we daar achter komen?

Lotte Baltussen namens Willemijn Zwart: Wat je misschien zou kunnen doen is iets wat docenten interessant vinden opsturen als ze hun mailadressen invullen. Zo bouw je langzaam een bestand op. Dit moet natuurlijk wel AVG-proof gebeuren maar dit is een manier om ze kwalitatief te kunnen benaderen.

Annemarie: Goed idee. Toen jullie net onze homepage zagen zag je misschien ook een vraagteken. Als je daarop klikt komt een vraag in beeld: "Wil je meedenken? Laat het ons weten; stuur je e-mailadres". In kleine vorm waren we hier dus al mee bezig. Maar je zou inderdaad ergens een pop-up kunnen maken als mensen inloggen en iets bedenken om hun e-mailadres te verkrijgen.

Lotte Baltussen namens Moniek Warmer: Wellicht is het een goed idee om een e-mailadres te openen waar mensen bronnen naartoe kunnen sturen of misschien zelfs onderwerpen kunnen aandragen. Dan heb je ook weer zo'n contactmoment met docenten.

Lotte Baltussen: Bij Geschiedenis Lokaal halen we nu input binnen via een korte survey over wat gebruikers van de website vinden. Dat is één keer ergens een stukje code implementeren die daarna bij alle lokalen omhoog komt. We hebben binnen één week bijna 600 antwoorden gekregen.

Sandra Boks: We hebben dit op onze eigen website ook gedaan. Ik weet niet hoe makkelijk dit voor jullie in te bouwen is. Volgens mij was het niet heel moeilijk.

Lotte Baltussen: Dit moet inderdaad makkelijk kunnen. Ik weet inmiddels wel een beetje hoe het werkt. Hier kunnen we misschien via de mail nog even contact over hebben.

Annemarie: Ter info, de Digitale Scheurkalender is een website die is gebouwd door een bureau in opdracht van Kröller-Müller. Wij kunnen zelf niet makkelijk iets veranderen aan de website. Maar voor ons is het ook belangrijk dat de Digitale Scheurkalender zich blijft ontwikkelen. We hebben daarom 1000 euro in onze begroting opgenomen om bij te dragen aan de ontwikkeling van de Digitale Scheurkalender. Een survey is zeker een mooie invulling die we hier aan zouden kunnen geven.

Resterende vragen en tips uit de chat over het monitoren van gebruik:

Lotte Baltussen: Is er inzicht in hoe de Digitale Scheurkalender in het algemeen gebruikt wordt? Dus echt als snack of hele les? Hoe ziet die verdeling er uit?

Willemijn Zwart (per mail): In hoeverre kun je digitaal al zien wat hoe vaak gebruikt wordt? En laagdrempeligheid druist natuurlijk in tegen drempels zoals aanmelden met mailadres etc., waardoor je minder goed weet wie je materiaal gebruikt. Wat je kunt doen, is de docentenhandleiding of een 'leaflet met 5 tips voor burgerschapsonderwijs / de zes geheimen voor een goede les over ...' etc (iets wat mensen triggert) wel achter een email-invoer-veld te plaatsen: vul je mailadres in en ontvang de tips in je mail. Die aanmeldingen kun je dan weer om de zoveel tijd op een bepaalde leuke les wijzen, waardoor ze hopelijk weer eens in de scheurkalender komen en die horde dus genomen hebben. En het materiaal blijven gebruiken.

Moniek Warmer: Je kan een bijeenkomst organiseren met inspirerende uitwerkingen van docenten, nieuwe bronnen aanleveren bij een mailadres, actualiteiten geven bij lesideeën.

Arja van Veldhuizen: Kun je iets verzinnen waarmee je uitnodigt om vanuit de klas iets in te sturen, een soort extra opdracht waarin leerlingen in een soort challenge reageren op iets uit de kalender? Maakt eigenlijk niet uit wat, maar dan heb je reden om contact te leggen met een gebruiker.

2. Annemarie: Wie kent een docent maatschappijleer die we kunnen benaderen met de vraag of hij een thema in de klas wil testen? Bij voorkeur eentje die lesgeeft in de onderbouw van het vmbo

Willemijn Zwart (per mail): Waarom zou je de kalender burgerschap specifiek bij leraren maatschappijleer willen testen, en niet (ook) bij Nederlands en geschiedenis, mentorlessen, godsdienst? In dat geval heb ik meer linkjes naar docenten die vaak wel wat willen proberen

Marlieke Fris (Kunstgebouw): Ik heb zojuist aan mijn moeder gevraagd of ze een leuke docent op school kent die misschien zou willen meewerken aan de gebruikerstest. Als ze de gegevens mag delen zal ik je dit sturen. Dat zou om een docente gaan van het Altenacollege in Sleeuwijk (Noord-Brabant).

Afsluiting

Heb je nog vragen en/of tips voor Annemarie en/of voor ons? Neem dan gerust contact op:

- Annemarie Hogervorst: annemarie.hogervorst@kunstgebouw.nl
- Lotte Baltussen: .baltussen@kennisnet.nl